

Claude Debussy (1862-1918) componeerde zijn *Trois Nocturnes* in 1899

Wij voeren uit deel 3: *Sirènes*.

In dit deel wordt de menselijke stem (vrouwenkoor) gebruikt als onderdeel van het orkest, dus als instrument, en zonder tekst.

Richard Wagner (1813-1883):

delen uit Parsifal, waarover meer informatie in de synopsis.

Synopsis 2013. (Achtergrondverhaal)

Plaats en tijd van handeling: in en rond het Graalgebied, in de vroege middeleeuwen.

Vele jaren geleden bouwde de ridder Titurel de Graalburcht als het heiligdom waarin de Heilige Graal en de Heilige Speer bewaard zouden worden.

De oude sage uit het Nicodemus-Evangelie verhaalt dat een edelsteen (smaragd) die uit de kroon van Lucifer gevallen was, door Nicodemus tot een schaal omgewerkt was. Uit deze schaal heeft Christus het Avondmaal gebruikt. Met dezelfde schaal heeft Nicodemus het bloed van Christus opgevangen op Golgatha. De Heilige Speer is het wapen waarmee de Romeinse soldaat na de kruisiging Christus' zijde doorboorde.

Titurel verzamelde een uitgelezen gezelschap ridders om zich heen. Zij hadden zich tot taak gesteld het Christendom te verdedigen, de Christelijke deugden in woord en daad uit te dragen en het onrecht te bestrijden. De Graal vormt voor hen een bezielend symbool; zij drinken eruit om het Laatste Avondmaal te gedenken en het feit dat Christus voor de mensheid zijn eigen bloed vergoten heeft. De Speer is het wapen dat hen moet beschermen tegen de boze krachten van heidendom en goddeloosheid. Titurel werd de eerste vorst van dit rijk van de Graal, een positie die gezien zijn functie als hoeder van de Graal omschreven kan worden als die van een Priester-Koning. Toen voortschrijdende ouderdom hem het functioneren geleidelijk onmogelijk maakte, werd hij opgevolgd door zijn zoon Amfortas.

Tijdens de bouw van de Graalburcht vond Titurel in het woud een slapende vrouw, Kundry, wier geschiedenis nauw met Graal en Speer verbonden lijkt. Bij de Graalridders, die steeds meer een hechte, exclusieve mannengemeenschap vormen, is voor haar, een "wilde vrouw", die gaat en staat waar en wanneer het haar belieft, echter geen plaats.

Voor Kundry wordt hiermee een oude doem voortgezet. Als een vrouwelijke Ahasverus dwaalt zij immers reeds eeuwen over de aarde, boetend voor het feit dat zij gelachen heeft toen zij Christus Zijn kruis naar Golgatha zag dragen. Slechts degene die haar verleidingskunsten weerstaat, kan haar rust en vrede schenken, en zij hoopt onder de Graalridders haar eigen verlosser te vinden. Gelaten accepteert zij daarom dat zij door de ridders dankbaar gebruikt wordt als boodschapper, maar verder geen toegang heeft tot hun gemeenschap.

Volgens de middeleeuwse legende was Ahasverus een schoenmaker in Jeruzalem. Toen Christus het kruis moest dragen en even wilde uitrusten bij de deur van Ahasverus' huis verjoeg hij Hem, voor straf moet Ahasverus in een boetekleed rusteloos door de wereld zwerven, tot de terugkomst van Christus op aarde. De meest gehoorde uitleg is dat Ahasverus de personificatie is van het joodse volk dat over de wereld verstrooid is als straf voor het doden van Christus. In de letterkunde is het is het onderwerp ook bekend. Goethe zag in de legende de uitbeelding van de verstandsmens die, verstoken van het geloof aan

een geestelijke wereld, twijfelend en morrend zijn levensweg bewandeld. (Hij beschrijft dat in "Die ewige Jude").

Uit deze rigide riddergemeenschap was met het vrouwelijke element ook de seksualiteit uitgebannen. Dit bracht de ridder Klingsor in ernstige gewetensproblemen. In een uiterste poging zijn natuurlijke neigingen te onderdrukken, ging hij over tot zelfcastratie, maar dit had enkel tot gevolg dat hij uit de Graalgemeenschap werd verstoten. Hij bouwde een burcht aan de andere kant van het bergmassief, die werd omgeven door een tovertuin vol bloemenmeisjes. Daarheen lokte hij de ridders om hen vervolgens te laten verleiden en daarmee naar hun eigen normen in zonde te storten. Op die manier wilde hij de macht van de Graalgemeenschap uithollen om uiteindelijk zelf hoeder van Graal en Speer te worden. De doem die op Kundry rust, blijkt een wapen in handen van Klingsor te zijn. Juist het feit dat zij moet blijven zoeken naar de man die haar verleidingen het hoofd kan bieden, maakt haar tot een willoos instrument in zijn pogingen de Graalgemeenschap te gronde te richten. Zijn eerste grote succes boekte Klingsor toen Amfortas hem, gewapend met de Heilige Speer, in handen viel en door de mooie Kundry werd verleid. Op het moment dat hij in haar armen neer zonk, maakte Klingsor zich meester van de Speer, en in de strijd die daarop volgde, verwondde hij, met dezelfde Speer, Amfortas. De noodkreet van Amfortas alarmeerde Gurnemanz, een van de oudste Graalridders, vriend en vertrouweling van Titurel, maar hij kwam te laat om hulp te bieden en moest toezien hoe Klingsor zich lachend met de Speer uit de voeten maakte.

Voor de Graalridders dreigt sindsdien de ondergang. De wond van Amfortas heelt niet en de koning blijkt door lichamelijke uitputting en gewetenswroeging steeds minder in staat zijn taak te vervullen. Om hierin verandering te brengen zwermen de ridders nu vooral uit om geneesmiddelen te zoeken, of in ieder geval middelen die zijn lijden kunnen verlichten. Ook Kundry neemt, geheel op eigen initiatief, aan de zoektocht deel; alle moeite is tot dusver echter zonder resultaat gebleven. Wel blijken steeds meer ridders slachtoffer te worden van de verlokkingen in de tovertuin van Klingsor. Sinds deze de Speer in handen heeft, ziet hij zijn macht gestaag groeien. De enige hoop voor de Graalridders is gelegen in de voorspelling die Amfortas ooit hoorde toen hij eenzaam in de Graaltempel in gebed verzonken lag:

"Durch Mitleid wissend, der reine Tor;
harre sein,
die ich erkor."

Door meelij wetend, de reine dwaas; wacht op hem die ik heb uitverkoren.

Eerste Akte.

In het woud van de Graalburcht.

In het woud roept Gurnemanz vroeg in de ochtend de schildknapen tot het gebed op. Terwijl Amfortas naar een meertje gedragen wordt om daar verkoeling voor zijn wond te vinden, nadert Kundry. Van een van haar reizen heeft zij balsem voor de koning meegebracht. Zij overhandigt die aan Gurnemanz en gaat schijnbaar ongeïnteresseerd op de grond liggen uitrusten. De dankwoorden van Amfortas roepen bij haar een schampere reactie op; haar gedrag blijkt de agressie van de schildknapen te hebben gewekt. Gurnemanz neemt haar in

bescherming: zij heeft zich bij herhaling nuttig gemaakt door boodschappen over te brengen aan ridders die in verre landen voor de Graal streden; in tijden van gevaar kon men altijd een beroep op haar doen. Wel geeft hij toe dat zij wellicht een vloek met zich meedraagt. Ook maakt hij zich zorgen over het feit dat grote rampspoed altijd leek samen te vallen met haar langdurige afwezigheid.

Hij vertelt de schildknapen over de bouw van de burcht, het verraad van Klingsor, het verlies van de Speer en de profetie aangaande de "reine dwaas". Hij moet het verhaal afbreken als een gewonde zwaan door een pijl geraakt ter aarde stort. De schutter is een onbekende knaap (Parsifal), gewapend met pijl en boog, maar totaal onbewust van waar hij is of wat hij gedaan heeft. Hij weet zelfs niet hoe hij heet of wie zijn vader is, alleen dat hij een moeder heeft gehad. Kundry ontwaakt uit haar stilzwijgen en onthult de achtergronden van zijn gedrag: hij is de zoon van Gamuret en Herzeleide en werd geboren nadat zijn vader in de strijd gesneuveld was. Om haar zoon hetzelfde lot te besparen, voedde Herzeleide hem op zonder enige kennis van zijn afkomst, de ridderstand of wapens.

De jongen zelf weet nu te vertellen dat een ontmoeting met geharnaste mannen hem nieuwsgierig had gemaakt en dat hij hen daarom achterna was gegaan. Kundry's mededeling dat zijn moeder tijdens zijn afwezigheid gestorven is, doet hem haar aanvliegen. Als hij meteen daarna flauw dreigt te vallen, draagt zij meteen water aan. Daarop wendt zij zich moedeloos af om ergens in de struiken te gaan slapen.

Intussen keert de koning terug naar de burcht en worden de klokken geluid om alle ridders rond de Graal te verzamelen. Een ingeving volgend, besluit Gurnemanz de vreemdeling mee te nemen naar de burcht.

In de Graalburcht.

Nu komt er een lang en indrukwekkend instrumentaal gedeelte de zog. Verwandlungsmusik. Wij gaan met Gurnemanz en Parsifal op weg naar de Graalburcht; op het toneel veranderd het beeld van bos naar gewijde ruimte.

De ridders verzamelen zich in de tempelruimte. Gurnemanz heeft Parsifal aan de zijkant een plaats gegeven, vanwaar hij alles goed kan overzien. Amfortas weigert aanvankelijk in te gaan op het verzoek van Titurel en de ridders om de Graal te onthullen. Uiteindelijk geeft hij toe. Er ontrolt zich voor de ogen van Parsifal (en voor ons) een ceremonieel waarbij aan alle aanwezige ridders brood en wijn wordt uitgedeeld. Daarna wordt de Graal weer weggesloten en verlaat iedereen de tempelzaal. Gurnemanz blijft achter en richt zich teleurgesteld tot Parsifal: als hij niet begrepen heeft wat zich afspeelde, hoort hij hier ook niet thuis. Hij stuurt hem de burcht uit met de vermaning voortaan de zwanen met rust te laten, jij gans, en volgt de andere ridders. Uit de koepel van de tempel klinkt dan echter weer de voorspelling:

“Durch Mitleid wissend,
der reine Tor.”

Tweede Akte.

In Klingsor's toverslot.

Vanaf zijn uitkijkpost ziet Klingsor Parsifal naderen en hij begrijpt dat dit de "Reine Dwaas" moet zijn, wiens komst Amfortas voorspeld is. Hij waarschuwt Kundry dat deze jongeling de gevaarlijkste tegenstander zal worden: hij wordt beschermd door het schild van de onnozelheid. Dat blijkt ook. Parsifal maakt korte metten met de wapenknechten van Klingsor, dringt de tovertuin binnen en blijft ongevoelig voor de charmes van de bloemenmeisjes, waarin hij slechts speelkameraadjes ziet. De verschijning van Kundry, nu weer als beeldschone verleidster, roept herinneringen bij hem op, te meer omdat zij hem bij zijn naam noemt, iets wat voorheen alleen zijn moeder deed.

Als Kundry de bloemenmeisjes heeft weggezonden, wakkert zij de herinnering aan zijn moeder verder aan en uiteindelijk neemt zij de door emoties bevangen Parsifal in haar armen. Zij geeft hem een lange kus, maar dat moment maakt geheel andere gevoelens bij hem wakker. Plotseling realiseert hij zich wat er nu gebeurd is. Vertwijfeld dat hij alles niet al heeft begrepen toen hij de wonde van Amfortas zag; zich bewust van de taak die hij te volbrengen heeft, stoot hij Kundry van zich af. Als hij ongevoelig blijkt voor haar smeebeden en dreigementen, roept Kundry de hulp in van Klingsor, die de Speer naar zijn tegenstander slin gert. Het wapen blijft boven zijn hoofd in de lucht hangen. Parsifal grijpt de Speer en maakt er een kruisteken mee, waarop Klingsor en zijn burcht in het niets verzinken. Voordat Parsifal met de Speer op weg gaat om zijn missie te vervullen, draait hij zich nog eenmaal om en zegt haar dat zij weet waar zij hem kan terugvinden.

Derde Akte.

In het gebied van de Graalburcht.

Vele jaren later. Vroeg in het voorjaar, op de ochtend van Goede Vrijdag. Gurnemanz hoort een weeklagen in het woud. Het is een totaal veranderde Kundry, die nog slechts dienstbaar wil zijn aan anderen. Voor de ridders heeft dat echter geen nut meer, aldus Gurnemanz: zij zwermen niet meer uit over de wereld, maar hebben zich teruggetrokken in het Graalgebied, waar zij leven van wat de grond opbrengt. Op dat moment nadert Parsifal in zwarte wapenrusting met gesloten vizier. Gurnemanz kapittelt hem omdat hij op Goede Vrijdag wapens draagt. Als de onbekende zijn helm afzet, herkent hij in hem de "Reine Dwaas", die hij ooit de wijde wereld heeft ingestuurd. In de lans die Parsifal voor zich in de grond heeft geplant, herkent hij bovendien de Heilige Speer, en dan wordt hem alles duidelijk. Zijn mededeling dat Amfortas reeds lange tijd weigert de Graal te onthullen en dat dit het verval van de Graalburcht en de dood van Titurel tot gevolg heeft gehad, leidt bij Parsifal tot heftig zelfverwijt. Voordat hij naar de burcht kan gaan om Amfortas' taak over te nemen, moet hij echter eerst gereinigd en gezalfd worden. Kundry assisteert Gurnemanz bij dit ritueel en wordt vervolgens door Parsifal gedoopt. Als de "Karfreitagszauber" de hele natuur in bloei heeft gezet, kondigt klokgelui het begin aan van de rouwplechtigheid voor Titurel.

In de Graalburcht.

In de tempelruimte verzamelen de ridders zich rond het lichaam van Titurel. Zij willen Amfortas dwingen de Graal te onthullen, maar deze weigert wederom en smeekt hen hem met hun zwaarden te doorboren. Dan grijpt Parsifal in. Met de Speer beroert hij Amfortas' wonde, die zich bij de aanraking sluit. Hij verklaart dat hij gekomen is als de nieuwe koning

van de Graalburcht. Hij onthult daarop de Graal, die fel oplicht, en bij de aanblik daarvan zakt Kundry vredig ineen.

P.J.